

گزارشی از همایش علمی - پژوهشی خدمت رسانی فرهنگی به زائران حرم رضوی

علی سکندری
دبیر علمی همایش

ارسال گردید. هیأت علمی همایش مقالات یاد شده را ارزیابی کردند و از بین آن‌ها چهار مقاله و طرح برتر شناخته شد. همایش روزشنبه ۱۷/۷/۱۳۸۹ هم زمان با سالروز ولادت کریمه اهل بیت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام و اولین روز از دهه کرامت، از ساعت ۸:۳۰ با اعلام برنامه و تلاوت آیاتی از قرآن مجید با حضور فرهیختگان حوزوی و دانشگاهی در سالن شیخ طبرسی بنیاد پژوهشها آغاز شد؛ پس از استقرار هیأت رئیسه محترم - آقایان آیه الله استادی، دکتر محمد مهدی رکنی، دکتر امیر سلمانی رحیمی، حجت الاسلام دکتر سید محمود مرویان

در راستای عمق بخشیدن به مفاهیم زیارت، فرهنگ رضوی، و خدمت رسانی شایسته تر به زائران و مجاوران حرم رضوی که ضرورتی انکارناپذیر می باشد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی همایش علمی - پژوهشی «خدمت رسانی فرهنگی به زائران حرم رضوی» را در چهار محور: مبانی فرهنگی زیارت، آداب و آثار زیارت، خدمت فرهنگی به زائران و آسیب شناسی زیارت پی ریزی نمود. پس از فراخوان های عمومی، پنجاه مقاله علمی و طرح پژوهشی توسط استادان و پژوهشگران حوزه و دانشگاه از نقاط مختلف کشور به دبیرخانه همایش

حسینی - در جایگاه، متن پیام آیه‌الله العظمی مکارم شیرازی به این همایش (به شرح زیر) توسط حجت الاسلام والمسلمین الهی خراسانی مدیر عامل بنیاد پژوهشهای اسلامی قرائت شد.

باسم الله الرحمن الرحيم

یکی از افتخارات بزرگ ما ایرانیان وجود بارگاه قدس ملکوتی ثامن الحجج علی بن موسی الرضا علیه السلام در کشور ماست که پناهگاه و مأمنی برای همه شیعیان و ملجأ و مأوایی برای عاشقان آن امام همام علیه السلام است.

دائماً برکات مرقدش شامل حال همه نیازمندان و علاقه‌مندانش می‌شود و خیل زوار در تمام ایام سال پروانه‌وار به گرد شمع وجودش در گردش‌اند. گرچه نمی‌توانیم شکر این نعمت بزرگ را به جا بیاوریم، ولی خاضعانه عرض می‌کنیم: خداوندا! تو را به خاطر این نعمت عظمی یک دنیا سپاس می‌گوییم.

برادران و خواهران عزیز! مسئله مهم این‌جاست که این‌کانون با عظمت می‌تواند منبع جوشانی برای خدمت‌رسانی فرهنگی نه فقط به خیل عظیم زائران، بلکه به تمام شیعیان جهان

گردد. به همین دلیل، اخیراً مسئولین محترم آستان قدس رضوی و بنیاد پژوهشهای اسلامی آن به فکر افتاده‌اند که از این فرصت گرانبهایی که سالانه جمعیتی بیش از زائران خانه خدا این مرقد شریف را زیارت می‌کنند بهره گرفته و خدمات فرهنگی بیشتر و گسترده‌تری به زائران آستان مقدسش برسانند و علاوه بر حوزه علمیه، کتابخانه بسیار عظیم و آبرومند، دانشگاه موفق رضوی، نشریات مختلف، جوابگویی مسائل شرعی و ارشادات از طریق مجالس سخنرانی و مانند آن، خدمات تازه‌ای در اختیار زوار گرامی بگذارند.

به یقین کسانی که به عشق زیارت این مرقد مقدس به مشهد می‌آیند آمادگی زیادی برای پذیرش مسائل عقیدتی، اخلاقی و احکام اسلامی و امور مربوط به ولایت پیشوایان اسلام علیهم السلام را دارند، چرا از این فضای معنوی استفاده بیشتر نشود؟

امروز وسائل ارتباط جمعی به قدری گسترده و متنوع شده که در یک لحظه می‌توان تمام جهان را زیر پوشش

برنامه‌های متنوع و آموزنده فرهنگی اسلامی قرار داد. چه بهتر که ما از این وسائل استفاده کنیم. ما در انتظار تأسیس شبکه ماهواره‌ای رضوی جهت تمام جهان و تربیت مبلغان آشنا به زبان‌های مختلف و مراکز پاسخگویی گسترده‌تر به شبهات گوناگون مخالفان و تشکیل جلسات بحث و مناظره منطقی در جهت دفاع از مکتب اهل بیت علیهم‌السلام و تأسیس شعبه‌هایی در تمام کشورهای اسلامی از سوی آن آستان مقدس هستیم.

این جانب تشکیل این همایش بزرگ را به همه شما عزیزان و همه دست‌اندرکاران و ریاست محترم بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی و تولیت محترم آستانه تبریک می‌گویم و در انتظار تصمیمات جامع تازه و پرشتاب برای رسیدن به این مقصد عالی هستیم. خداوند یار و نگهدارتان باد. والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.
(ناصر مکارم شیرازی ۱۳۸۹/۷/۱۵)

در ادامه این مراسم، آیه‌الله رضا استادی از استادان برجسته حوزه علمیه قم پیرامون خدمت‌رسانی به زائران حرم رضوی سخنرانی نمود که متن زیر

چکیده این سخنرانی می‌باشد:

بسم الله الرحمن الرحيم

مطلب بنده حول این محور است که ما خودمان را خادم بدانیم؛ یعنی ارزش خدمت و جایگاه آن را بشناسیم و این خدمت را با اخلاق خوب و با اخلاص به درستی انجام دهیم. اگر افراد شرکت‌کننده در حوزه خدمت‌رسانی فرهنگی و یا رفاهی، خود را واقعاً خادم امام رضا علیه‌السلام و دین بدانند، برنامه هر چه بیشتر توسعه پیدا کند، اثر آن بیشتر است. حال اگر به دلایلی توسعه هم پیدا نکرد، در حدّ خودش حتماً اثر مطلوب دارد. در مقابل اگر ما خودمان را خادم ندانیم و توجه به این مقام نداشته باشیم، و ارزش و جایگاه آن را نشناسیم، ممکن است که کارها به جلو رود، ولی برای ما چیزی به شمار نیاید.

در روایات از انواع خدمت سخن به میان آمده است؛ خدمت به خدای متعال، به ائمه، به مؤمنان، به مسلمانان و به عامه مردم که تعبیرات آن در پی خواهد آمد. اگر کسی به امام رضا علیه‌السلام و به زائران ایشان خدمت کند، در واقع تمام این خدمات (به دین خدا، امام، مؤمنین،

متعال به عدد آن جمعیت در آخرت
برای او خادم قرار می‌دهد.

اهمیت اخلاص

البته تمام این مسائل فرع بر این است
که خدمت‌رسانی به صورت واقعی و با
اخلاص انجام شود. در این صورت، اگر
کار هم کم باشد مهم نیست. فقط باید ما
خودمان را خادم بدانیم و خدمت را
برای خدا انجام دهیم؛ مثلاً اگر کسی
برای جوان‌ها و نوجوان‌ها محصول
فرهنگی تولید می‌کند، آن محصول باید
در جامعه اثرگذار باشد؛ زیرا متأسفانه
برخی کارهای ما چندان مؤثر در جامعه
نیست.

در فرازهایی از دعای کمیل
امیرمؤمنان از خداوند می‌خواهد که
شبانه روزش متصل به خدمت او باشد.
اگر کار کسی در آستان قدس ایجاب
می‌کند که بسیاری از ساعت‌های روز را
خدمت کند، همین خدمت متصل به
خداست. طبع بسیاری از کارهای
فرهنگی و رفاهی همین گونه است.
بعضی از خدمات لحظه‌ای و آنی است،
ولی انجام یک کار علمی نیاز به صرف

مسلمانان و عامه مردم) را انجام داده
است. و هر ارزشی که برای خدمت به
آن‌ها باشد برای کسی که به امام رضا علیه السلام
و زائران آن حضرت خدمت کرده همه
آن ارزش‌ها وجود دارد. فقط مهم این
است که بنده خودم را خادم بدانم و کار
را درست انجام دهم.

روایتی از امام سجاد علیه السلام نقل شده که
ایشان فرموده‌اند: «إِنَّ أَشْرَفَ الْعِبَادَةِ
خِدْمَتَكَ إِخْوَانِكَ الْمُؤْمِنِينَ»؛ شریف‌ترین
عبادت آن است که به برادران مؤمن
خدمت کنی.

مثلاً یک خانواده‌ای که وارد مشهد
می‌شود خدمات خادمان آستان قدس
باید به گونه‌ای باشد که این خانواده با
معنویت بیشتر و قوی‌تر از مشهد خارج
بشود، این یعنی خدمت‌رسانی به مؤمنان.
امام علی علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل
کرده که ایشان فرموده‌اند: «أَيُّمَا مُسْلِمٍ
خَدِمَ قَوْمًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مِثْلًا
عَدَدِهِمْ خُدَامًا فِي الْجَنَّةِ»؛ هر کس به
گروهی از مسلمانان خدمت کند، خدای

۱. بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۳۱۸.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۲۰۷.

زمان و وقت بیشتری دارد. همچنین در روایات آمده است: «العِزُّ فَمَوْجُودٌ فِي خِدْمَةِ الْخَالِقِ فَمَنْ طَلَبَهُ فِي خِدْمَةِ الْمَخْلُوقِ لَمْ يَجِدْهُ»؛ اگر بخواهیم عزت داشته باشیم در همین خدمت به خدا است. بنابراین خدمت به بندگان هم باید با اخلاص کامل و محض برای خدا باشد و الا چنان که در ادامه روایت یادشده آمده، بی اثر خواهد بود.

اهمیت خدمت در آستان قدس رضوی

بخش دوم سخنان مربوط می شود به ارزش و اهمیت خدمت در آستان قدس که آن را مطرح می کنم. شیخ لطف الله که از علمای بزرگ و صاحب مسجد شیخ لطف الله اصفهان می باشد، در نوشته ها و تقریرات، خودش را با افتخار جاروکش و خادم مردم معرفی می کند. ما برای این که به ارزش کارمان پی ببریم باید اندکی تأمل کنیم.

محدث قمی در کتاب *منتهی الآمال* آورده: «نقل است که حضرت امام صادق علیه السلام را غلامی بود که هرگاه آن

حضرت وارد مسجد می شد، آن غلام همراه حضرت بود. در یکی از روزها آن غلام بر در مسجد نشسته بود که چند مسافر از اهل خراسان پیدا شدند. یکی از آنها رو کرد به او و گفت: شما حاضرید که از آقای خود امام صادق علیه السلام خواهش کنید که من را به جای شما قرار دهد و به جای شما غلام ایشان باشم. من نیز در مقابل تمام ثروت خودم را در اختیار شما می گذارم.

آن غلام چون جایگاه خود را نمی دانست به سمت امام صادق علیه السلام رفت و عرض کرد: فدایت شوم، شما طول خدمت مرا نسبت به خود می دانید. هرگاه خداوند متعال خیری را برای من بفرستد آیا شما منع خواهید کرد؟

حضرت فرمودند: آن را از نزد خود به تو خواهم داد و غلام نیز داستان را به امام گفت. حضرت نیز از این موضوع استقبال کرد. زمانی که غلام با خوشحالی برمی گشت، حضرت به او جمله ای فرمودند که بسیار تکان دهنده است. ایشان فرمودند: حال که داری می روی، ولی متوجه باش که چه چیزی را با چه چیزی عوض می کنی.

۱. بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۹۳.

غلام به خود آمد و به فکر فرو رفت که آیا خادمی امام صادق علیه السلام را به پول و مادیات بفروشم. همانجا پشیمان شد و به خراسانی گفت که من به هیچ نحو حاضر نیستم این خدمت را از دست بدهم.

بنابراین ما باید به یاد داشته باشیم که خدمت به امام رضا علیه السلام را با پول، مادیات و مقام عوض نکنیم. این خدمت آنچنان ارزنده است که نمی‌توان آن را با چیزی عوض کرد. اگر این توجه وجود داشته باشد انسان همیشه کار را با لذت انجام می‌دهد و خود را بدهکار به امام می‌داند.

در روایات نیز برای مؤمن در شبانه‌روز ساعتی را قرار داده‌اند که تفکر در کار خداست؛ یعنی ببیند که خدا چه چیزی به او داده است و چه خدمتی را در اختیارش گذاشته است.

در پایان عرض می‌کنم که خوبی‌ها و بدی‌ها نیز در طول زمان و مکان تغییر می‌کنند. مثلاً تلاوت قرآن در ماه رمضان بهتر از ماه‌های دیگر است. یا خواندن نماز در حرم بسیار با ارزش‌تر از جاهای دیگر است. بدی‌ها نیز به همین گونه

است. شما هم که منتسب به آستان قدس هستید از این امر مبراً نیستید و باید توجه داشته باشید که اگر پُست و مقامی دارید و مرتکب خطا و گناهی شوید، این با خطاها و گناهان دیگران قابل مقایسه نیست.

پس از سخنرانی آیه الله استادی اولین مقاله را حجت الاسلام دکتر حسن رضایی مهر، مدرس حوزه علمیه قم با عنوان «عرفان زیارت و زیارت عارفانه» قرائت نمود. وی با اشاره به ضرورت درک عرفان زیارت و زیارت عارفانه و بیان دیدگاه‌های متفاوت پیرامون زیارت یادآور شد: درک حقیقت زیارت و رسیدن به عرفان واقعی نیازمند شناخت ائمه معصومین علیهم السلام است و تأمل در برکات آنان. برخی از عناوین مقاله که وی به آن‌ها اشاره کرد عبارت بود از: عرفان زیارت، معنای لغوی و اصطلاحی زیارت، مقومات زیارت و حقیقت آن، زیارت حقیقی پس از زیارت مزور، ره‌آورد این بحث، معرفت مقام مزور، بررسی مسئله از دیدگاه عقل و شرع، تصدیق معرفت مزور.

در ادامه آقای دکتر محمدهدی رکنی

مدیر مسئول فصلنامه علمی - ترویجی مشکوة با اشاره به این که در بینش اسلامی خدمت به زائران اهمیت دارد نکاتی را یادآور شد: یکی بحث خدمت‌رسانی به برادران اسلامی است. حدیثی در این خصوص از پیامبر گرامی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داریم که فرموده‌اند: «سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ» (الفقیه، ج ۴، ص ۳۷۸) بزرگ قوم آن کسی است که خدمت می‌کند. در بینش اسلامی اگر کسی بخواهد سید القوم و فرد برتر جامعه و قومش باشد، باید بیشتر خدمت کند. بنابراین در جامعه اسلامی و بخصوص در آستان قدس رضوی کسی خادم و سید زائران مرقد مطهر امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام است که خادم‌ترین افراد باشد که این ویژگی بحمدالله در بیشتر مسؤولین محترم آستان قدس وجود دارد. این افتخاریست برای آدم. نکته دوم این که سال‌ها قبل حضرت آیت الله خامنه‌ای در زمان رئیس‌جمهوری در جلسه‌ای که تولیت معظم آستان قدس حضور داشتند، فرمودند: آستان قدس باید موقوفات را جمع‌آوری نماید؛ فعالیت کند تا منابع مالی داشته باشد؛ ولی این راهم باید بداند که آن‌ها را بیشتر در راه مسائل فرهنگی و علمی مصرف کند، و درآمدها

باید در امور فرهنگی خرج شود. نکته بعدی که قابل توجه می‌باشد، خدماتی است که آستان قدس بعد از استقرار نظام جمهوری اسلامی انجام داده و بی‌سابقه است. علاوه بر خدمات گسترده رفاهی، حدود پانزده مؤسسه فرهنگی، پژوهشی و آموزشی تأسیس نموده است. وی افزود: کار فرهنگی برای حفظ جامعه لازم‌تر است، زیرا موجب رشد و ترقی معنویات در جامعه می‌شود.

دکتر محمد قاسمی، عضو هیأت علمی دانشگاه فردوسی و کارشناس گردشگری مذهبی با ارائه مقاله‌ای با عنوان «نگاهی به مفاهیم زیارت و گردشگری فرهنگی - مذهبی و چگونگی خدمت‌رسانی به زائران» این موضوع را یادآور شد و در توضیح آن گفت: در حال حاضر مشهد از نظر جمعیت و تعداد زائران جایگاهی فراتر از دیگر شهرهای مذهبی جهان اسلام دارد و از این رو می‌توان این شهر را بزرگ‌ترین کلان‌شهر مذهبی جهان اسلام دانست.

وی در ادامه با بیان این مطلب که زیارت در حال حاضر به سمت

گردشگری مذهبی گرایش پیدا کرده است، تصریح کرد: با توجه به این موضوع ما باید ساز و کارهای لازم را بر اساس نیازهای روز جامعه طراحی کنیم. وی تأکید و عنوان کرد: «این درست نیست که زائر در شهر مشهد به حال خودش رها باشد. شأن زائر امام رضا علیه السلام بالاتر از این است که ما تنها یک مجموعه خدمات فرهنگی به او ارائه دهیم. در واقع باید یک سیستم مدیریت یک پارچه در زمینه خدمت‌رسانی به زائران ایجاد شود.» او سپس با اشاره به وجود موازی‌کاری‌های زیاد در زمینه خدمت‌رسانی به زائران امام رضا علیه السلام از گردشگری به عنوان یک سیستم یاد کرد و این چنین گفت: «ما باید در زمینه ساز و کارهای خدمت‌رسانی به زائران علی بن موسی الرضا علیه السلام تجدید نظر کنیم. اگر برنامه‌ریزی مدوّن در این عرصه وجود نداشته باشد ما ضرر خواهیم کرد و بی‌گمان دیگر شهرها از مشهد پیشی می‌گیرند. در این باره نیز اگر قصد داریم در سطح جهانی کار انجام دهیم باید همه بخش‌ها را در کنار یکدیگر ببینیم و برای رفع مشکلات در

حوزه‌های گوناگون هم‌چون حمل و نقل، دفاتر خدمات مسافرتی و... چاره‌ای بیندیشیم».

در بخش دوم این همایش حجت الاسلام والمسلمین سید محمود مرویان حسینی، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی خراسان رضوی به ارائه مقاله‌ای با عنوان گسترش حریم ولایت و زیارت امام رضا علیه السلام پرداخت. وی در بخشی از سخنان خود از وجود یک آسیب طی فرایند زیارت امام رضا علیه السلام در شرایط کنونی سخن گفت و توضیح داد: «به نظر می‌رسد که امروزه زیارت در عمل به صورت زیارت نقطه‌ای شکل می‌گیرد؛ یعنی احساس زیارت تنها زمانی به زائر دست می‌دهد که به محل اماکن متبرکه حرم مطهر رضوی می‌رسد. در واقع تأثیرات زیارت در حال حاضر ماندگار نیست و با دور شدن زائر از اماکن متبرکه فرهنگی، تأثیرات مورد انتظار زیارت و ارتباط با امام رضا علیه السلام نیز در او کمرنگ می‌شود، در حالی که ما باید تأثیرات فرهنگی، و معنوی زیارت را گسترش دهیم و با تبدیل زیارت در حالت نقطه‌ای به یک فرایند،

امکان بهره‌بردن از معارف رضوی را در یک گستره جغرافیایی وسیع‌تر فراهم کنیم».

وی سپس به ارائه طرح خود در این زمینه پرداخت و با بیان این مطلب که زیارت باید از مبدأ حرکت زائر آغاز شود و با نزدیک شدن زائر به مشهد ارتباط معنوی نیز بیش‌تر شود، تصریح کرد: برای محقق شدن این موضوع همه سازمان‌ها و مجموعه‌های حاضر در این فرآیند باید برای خدمت‌رسانی و ارائه نمادهای زیارت به زائران همکاری کنند. حجت الاسلام مرویان در مقاله خود ۱۲ طرح برای تحول در دستگاه‌های گوناگون مرتبط با این عرصه ارائه داد که از جمله آن‌ها می‌توان به تحول در سامانه حمل و نقل ریلی، جاده‌ای و

شهری، مراکز اقامتی و پذیرایی، صدا و سیما و... اشاره کرد.

آخرین مقاله برتر با عنوان آسیب‌شناسی زیارت که توسط حجت الاسلام والمسلمین محمدحسن ربانی بیرجندی از استادان حوزه علمیه مشهد تألیف شده بود به دلیل کمبود وقت قرائت نگردید. آقای حسن طیفوری از خادمان حرم رضوی، مؤلف مقاله‌ای با عنوان خادمان فرهنگی رضوی، به بیان دیدگاه‌های خود پرداخت.

در پایان مراسم، از صاحبان مقاله‌های برتر توسط جناب آقای سید احمد علوی قائم مقام محترم تولیت عظمای آستان قدس و اعضای محترم هیأت رئیسه با اهدای جوایزی تقدیر به عمل آمد.